LITERATUUR EN KUNST

Nieuwe Boeken over Indië.

II.

Wegens plaatsgebrek moest van het artikel van verleden week het tweede gedeelte blijven overstaan, handelend over het boek „Morgenrood", dat werd ingeleid door Z.Exc. A. W. F. Idenburg. Omdat juist toen ik dat stuk schrijven zou het overlijden van den heer Idenburg werd gemeld, draagt het 't stempel van den indruk, dien dat bericht wekte en was het in het nummer van verleden week beter op z'n plaats geweest. Toch laat ik het onveranderd hier volgen, omdat de citatie uit Exc. Idenburgs inleiding haar waarde behoudt.

Het verband met het reeds geplaatste deel, over het boek van Mevr. Renes—Boldingh „Menschen en Machten" is, dat van dezen schetsenbundel gezegd werd, dat hij geeft een beeld van de levende kiemkracht van het zendingswerk en van den zegenrijken invloed van het Evangelie.

Precies hetzelfde geldt van het tweede boek, dat in dit artikel aan de orde moet komen, ook een schetsenbundel, namelijk „Morgenrood" door Dr H. A. van Andel en Dr N. A. C. Slotemaker de Bruïne, met een voorrede van Z.Exc. A. W. F. Idenburg. Want van de 22 schetsen en verhalen, die hier zijn samengebracht, is de samengevatte inhoud óók het beeld van de levende kiemkracht van het zendingswerk en de zegenrijke invloed van het Evangelie. De eerste blijkt uit verschillende verhalen, die vertellen van den medischen dienst, het onderwijs, de bemoeiingen ter verbetering van het Javaansche volksleven, de bijbelcolportage, enz. En van den zegen, dien het Evangelie brengt getuigen de bijdragen over de wondere werking van de prediking in het leven van de onder moeite en zorg, maar vooral ook onder angst en geestenvrees gebogen inlanders. Daarbij is alles gevat in het kader van Indische cultuur en Indische verhoudingen, zoodat dit zendingsboek metterdaad ook is een boek over Indië: de schoonheid van het Indische landschap, de vormen van het dagelijksch bedrijf, arbeid en rust, feest en rouw, ze worden in de verschillende schetsen alle beschreven. Soms is die decoratieve sfeer bijzonder goed: ik denk aan de schetsen over „Solo's laatste wijze", „Een vijfdaagsche reis door het land van Wonogiri", „Darsini's trouwdag", e.d.

Het dadelijk opvallende van dezen bundel is, wat óók in het boek van Mevr. Renes frappeerde, dat ervaring en zelf-aanschouwing achter al de verhalen staat, dat de Schrijvers vertellen, wat ze zelf hebben gezien, van nabij hebben meegemaakt en met groote dankbaarheid hebben geconstateerd als kennelijke vrucht op den arbeid, dien ze in Gods kracht hebben mogen doen. En het is deze eigenschap, die het boek aantrekkelijk maakt, zooals dat ook het geval is met den bundel van Mevr. Renes.

Te meer aantrekkelijk is het, door de vrij breede inleiding, die Z.Exc. Idenburg er aan deed vooraf gaan. Op zichzelf is dat al zoo, omdat de Heer Idenburg èn het zendingswerk in Indië èn Indië zelf kende als weinigen en zijn introductie, die een waardeerend oordeel inhoudt, er het stempel van boek-van-beteekenis op zet. Maar in 't bijzonder krijgt die inleiding waarde door de omstandigheden van het oogenblik. Juist terwijl ik dit schrijf vermelden de avondbladen het plotseling overlijden van Z.Exc. Idenburg en de diepe indruk van dit schielijk gebeuren en van het groote verlies, dat land en volk, maar óók het zendingswerk in Indië, daardoor lijden, doen van deze inleiding een ontroerende sprake uitgaan: 't is alsof die, nu ze opgeslagen voor mij ligt op den dag van zijn sterven, een anderen klank heeft gekregen, dan toen ik haar voor 't eerst las. Wat geschreven werd met betrekking tot het boek, wordt een getuigenis in 't algemeen, dat zich uitbreidt over heel het denken en streven van dezen eminenten christen-staatsman, een zielebeeld, overstraald van het licht des geloofs.

Het is daarom even treffend als in het verband dienend, enkele passages uit deze introductie hier over te schrijven.

Zoo deze passage, die volgt op een samenvatting van den inhoud der schetsen: „De schrijvers .... staan midden in het zendingswerk en uit hunne ervaring brengen zij ons als het ware in levend contact met de zending, een contact dat niet te missen is, als men liefde voor dat werk wil wekken, en wil bevorderen, dat in breede kringen van ons volk dat zendingswerk wordt gedragen door gebed en door gave. De grond van dat werk is zeker het zendingsbevel van den scheidenden Heiland; maar de plant, die op dien bodem door het geloof in den Verrezene en Levende opgroeit, moet gekweekt en verpleegd worden door warme en innige liefde. En die liefde kan alleen vrucht zijn van bekendheid met het wezen der zending, vrucht van levend contact. De christen, die zich rekenschap geeft van den aard der koloniale verhouding en van Gods bedoeling, die daaraan ten grondslag ligt, komt bij deze overdenking telkens weer tot de overtuiging, dat die bedoeling allereerst op ons volk — op ons Nederlandsche volk, maar dan natuurlijk speciaal op het gedeelte, dat de beteekenis ervan beseft — de verplichting legt om het Evangelie van Jezus Christus te brengen aan de Indische volken, die in den loop der historie onder Nederlands hoogheid zijn gebracht. Dat is de groote taak, die van Godswege op de Nederlandsche Christenen — deze woorden in ruimen zin genomen — is gelegd. Een groote taak. Een taak zóó groot, dat alleen het geloof en de gehoorzaamheid van een Paulus haar kunnen doen ter hand nemen zonder er voor terug te schrikken."

Opmerkelijk ook is, in het licht der momenteele omstandigheden, het persoonlijke woord, dat de heer Idenburg op het slot van zijn artikel richt tot de schrijvers en schrijfsters van de verschillende schetsen. 't Is een bemoediging, een woord uit het hart voor de arbeiders in den grooten oogst, die zoo heel weinige zijn. „Voor de menschen" zoo getuigt deze man, die de hoogste waardigheden heeft bekleed en in eere is geweest, ook bij andersdenkenden, „voor de menschen, die ingaan tot Gods oogst bestaat ... een vreugde, die de wereld niet kent en waarmede geen andere vreugde te vergelijken is. Op alle aardsche vreugde, op alle succes in aardsche zaken, op elk wereldsch eerbetoon valt een schaduw ... maar die schaduw bestaat niet voor hen, die 's Heeren mede-arbeiders zijn op den akker der wereld. Bij hen verheugen zich èn hij die zaait èn hij die maait. Die met moeite, met tranen zaait, verheugt zich, als een ander de volle schooven van den oogst binnenbrengt en daardoor schijnbaar zijn eigen arbeid op den achtergrond raakt. Beiden verheugen zich, omdat zij deelen in Jezus' vreugde, omdat 's Vaders werk wordt volbracht, waartoe zij beiden hebben mogen meewerken ... Wie dat kent, die zal niet moedeloos worden. Hij weet, dat eens ook over zijn arbeidsveld — thans misschien zoo onvruchtbaar — tot hem of tot zijn opvolgers in het werk, het woord des Heeren zal weerklinken: Ik heb u uitgezonden om te maaien hetgeen gij niet bearbeid hebt; anderen hebben het bearbeid en gij zijt tot hunnen arbeid ingegaan. Dit woord, broeders en zusters, die ook in deze schetsen deed blijken van uw heilige liefde voor Gods werk, die u toebetrouwd is, zij uw kracht en uw licht, als het werk soms wat zwaar en de weg soms wat duister is."

Deze boodschap, welks brenger thans is heengegaan, hij die zelf op dien wijden akker der Indische wereld heeft gearbeid op den belangrijksten post, die daar bestaat, en die daar is geweest een getrouwe getuige voor Christus en Zijn gezegend Koninkrijk, is een groote, rijke bemoediging voor allen, die op het Zendingsterrein werken en voor ons metterdaad een zielebeeld, dat klaar en krachtig zegt, wie en wat de groote ontslapene is geweest; een eenvoudige groote, aan wien „het werk des Vaders" heerlijk is „volbracht".

C. T.

III ZIELKUNDE III

Replick.

IV.

Het vierde artikel van Ds Steen is te lang, om het inééns te plaatsen. Op een geschikt punt deelen we het; onder nummer IVb geven we dan volgende week het vervolg.

Veroordeelde Christologie. IVa.

In het artikel in „De Reformatie" van 2 Nov. 1934 vangt Prof. W. aan met een beschrijving van Apoll. opvatting. Vooraf echter geeft Prof. W. eenige beschouwingen, waarvan de strekking is, dat het zoo moeilijk is de meening van Apoll. weer te geven, omdat wij nu zoo heel andere probleemstellingen hebben en de termen zoo veel andere beteekenis hebben.

Welnu in het algemeen kunnen wij het daarmee wel eens zijn. Maar toch maakt Prof. W. ook enkele opmerkingen, die beslist onjuist zijn. Als Prof. W. b.v. zegt: „Het denken heeft zich in zestienhonderd jaar wel zoozeer ontwikkeld, dat het onmogelijk is om een betoog van heden te leggen naast een betoog van zestienhonderd jaar geleden, om dan te concludeeren: dit betoog is glijk dat betoog" — dan is dat in het algemeen wel waar. Maar als dit moet beteekenen, dat wij t.o.v. de problemen, die Apoll. bezig hielden, zooveel verder zijn dan hij, dan is het beslist onjuist. Op dit punt zijn wij werkelijk nog niet zooveel gevorderd A).

Maar om niet te veel plaatsruimte te beslaan, wil ik daar niet op ingaan. 't Zou trouwens een geheel nieuw onderwerp van bespreking kunnen worden! B).

Vervolgens zegt Prof. W.: „Ds Steen poogt in zijn artikel, de dezerzijds verdedigde opvatting te dringen in het schema: passieve stof en actieve vorm. Nu is dit schema, ontleend aan de Aristotelische philosophie, misschien voor velen bruikbaar, wanneer wij spreken over opvattingen uit de eerste eeuw. Maar het meest kundige sophisme is toch ongeschikt om de hedendaagsche psychologische opvattingen in het schema: passieve stof — actieve vorm, in te drijven".

Wat had Ds Steen dan wel gezegd?

Wel, het volgende: „Nu gebruikt Prof. W. niet deze woorden (n.l. stof en vorm enz.). Bij hem niet het Aristoteliaansche schema van vorm en stof. Maar als Prof. W. leert, dat in den mensch het eigenlijke, wezenlijke, het levende principe [1]), de drager van onze menschelijke natuur [1]), dat wat de mensch in zijn diepste wezen is [2]), dat wat den mensch tot mensch (niet maar tot een bepaalden mensch, maar tot mensch!) maakt [3]), dat, waarbinnen het redelijke en zedelijke bestaan van den mensch valt [2]), dat wat is het principe van zelfbewustzijn [4]), dat wat zetel is van de hoogere zielefuncties in den mensch, dat wat is kern onzer persoonlijkheid [5]), zetel van religie [6]) zetel van gevoel [6]), van verstand en wil [7]), dat wat bestuurt, leidt, optreedt [5]), dat wat is de grondslag van 's menschen logische, profetische functie, van zijn priesterlijk voelen en van zijn koninklijk willen [9]), dat wat is basis en voorwaarde en oorsprong voor het menschelijk zelfbewustzijn [10]), dat wat aanduidt ons hooger, geestelijk bestaan [11]), dat wat is het eeuwige principe in den mensch [12]), dat wat het meest wezenlijke van de kern van ons bestaan is, de pneuma de nous is, en dat de Goddelijke Logos de plaats van deze pneuma innam [13]), dan is het zonder meer duidelijk, dat ook van Prof. W.'s voorstelling gezegd kan worden, dat das Göttliche und das Menschliche in Christus sich verhalten wie der Passive Stoff und die aktive Form. En nicht die menschliche Seele, sondern der Logos war der Grund des Lebens Christi. Ieder lezer kan thans, nu hij het citaat van Ds Steen kan lezen, zelf oordeelen! C).

Nu zegt Prof. W.: neen niet het schema van stof en vorm aanvaard ik, maar ge kunt de verhouding, die ik bedoel aangeven met: „aanwezige mogelijkheid en gerealiseerde mogelijkheid".

Zien we nu eens wat Aristoteles met zijn onderscheiding bedoelt. Natuurlijk, heel in 't kort. Men sla een philosophisch woordenboek op, b.v. het reeds eerder genoemde van H. Schmidt (8e druk 1930). Ge leest daar onder het woord: Aristoteles o.a. „In seiner ersten philosophie findet er die letzten Gründe alles Seienden in Stoff und Form; jener is das Mögliche, das zur Wirklichkeit wird, indem es Form annimt".

(In zijn eerste filosofie vindt hij de laatste gronden van al het bestaande in stof en vorm; gene is het mogelijk, dat tot werkelijkheid wordt, doordat het vorm aanneemt.)

Of een geschiedenis der Philosophie b.v. het boek van Prof. Hoekstra. Ge leest daarin (deel I, bl. 125): „Een en hetzelfde ding kan beschouwd worden naar stof en vorm, mogelijkheid en verwerkelijking". Of (ik haal aan wat ik toevallig bij de hand heb!) Vorländer Geschichte der Phil.ie [5], dl I, bl. 130/131: „Ja, noch weiter... verflüchtigt sich der Begriff der Materie, zur blossen Möglichkeit oder dem Möglichen, während die Form zur Verwirklichung oder dem Wirklichen erhoben wird. Die Materie ist also „ein etwas blosz der Möglichkeit nach".

(Ja nog verder... vervluchtigt zich het begrip der stof, tot mogelijkheid zonder meer of tot het mogelijke, terwijl de vorm tot realiseering of het gerealiseerde verheven wordt. De stof is dus louter iets „naar mogelijkheid".

Nu wil ik toch ondanks dit alles nog wel eens verzekeren, dat we bij Prof. W. niet vinden het Aristoteliaansche schema van stof en vorm. Maar het zal nu wel zeer duidelijk geworden zijn, dat er in zijn Christologie toch wel van een stof-vorm-verhouding kan worden gesproken D).

Over de weergave van Apoll.'s standpunt door Prof. W. één opmerking. Prof. W. zegt: „Bij Apoll. opvatting krijgen wij dus dit: de mensch heeft een levend lichaam, is levend vleesch; dit levend vleesch stamt van de ouders. De mensch heeft ook een nous".

Nu weet ik niet of het Prof. W.'s bedoeling is daarmee te zeggen, dat ook volgens Apoll. de psyche geen substantie was, maar slechts het leven van het lichaam. In dat geval is er tusschen Prof. W. en Apoll. nog meer overeenkomst.

Want dat beweert Prof. W. immers ook, terwijl hij eigen opvatting aangeeft als een tweedeeling in een tweedeeling. Dat zou dan bij Apoll. ook het geval zijn. Ik kan dat zonder nader, veel dieper onderzoek niet beoordeelen. Ik heb momenteel geen andere werken over Apoll. bij de hand dan het artikel in „P. R. E."; H. Lietzmann: Apoll. v. Laodicea I, Guillaume Voisin: L'Apollinarisme, en de door Flemming en Lietzmann uitgegeven Apoll. Schrifter Syrisch in de Abhandlungen der Kön. Ges. der Wiss. zu Göttingen Philol. Histor. klasse Neue Folge Bd VII no. 4. En een vluchtig E) inzicht hierin heeft me geen zekerheid over dit punt kunnen verschaffen.

In elk geval komt, als Prof. W. het letterlijk bedoelt zooals het hier staat en we onder ziel niet meer moeten verstaan dan leven, d.i. dus dat het lichaam leeft, hij in strijd is met wat b.v. Prof. Bavinck in zijn Bijbelsche en Religieuze psychologie schrijft, bl. 52: „... voor de trichotomie, dat is voor de leer, dat de mensch uit drie wezenlijk verschillende deelen of substantiën (geest, ziel en lichaam) bestond".

---

1) De Geref. School, III, 32.
2) Idem, III, 37.
3) Zie: De Geref. Sch., III, 37 en: De Oorsp. en het Wezen der Ziel [5], bl.142, bl. 80 v.v.
4) De Geref. Sch., IV, 6.
5) De Oorspr. en het Wezen der Ziel [5], bl. 131.
6) Idem [5], bl. 132, 133.
7) Idem, bl. 132 v.v.
8) Idem, bl. 140 v.v.
9) Idem, bl. 80.
10) Idem, bl. 82.
11) Geref. Sch., III, 32.
12) Idem, IV, 9.
13) Idem, III, 31, O. en W. passim.

(In het oorspr. art. waren de bladz. v. d. Ie druk aangegeven.)